

نقش علوم جرم‌یابی در اثبات جنایات بین‌المللی

منصور فرخی *

چکیده

علوم جرم‌یابی مشتمل بر مجموعه‌ای از رشته‌های علمی است که به دنبال کشف، بررسی و تجزیه و تحلیل دلایل و یافته‌های علمی به منظور اثبات جرم و تشخیص علت و نحوه مرگ و سایر صدمات جسمی و روحی ناشی از جرم و تشخیص هویت قربانیان و بزهکاران است. با توجه به پیچیدگی جنایات بین‌المللی و وجود برخی مشکلات در دسترسی به شهود، نقش علوم جرم‌یابی در دادرسی‌های بین‌المللی کیفری بسیار مهم و برجسته است. به‌علاوه، تغییر در دلایل مادی به دست آمده از طریق فنون جرم‌یابی دشوار است. لذا اعتبار و قطعیت دلایل مادی به مراتب بیش از سایر دلایل از جمله شهادت است. با وجود این، در زمینه جمع‌آوری و استفاده از دلایل علمی در جریان دادرسی‌های بین‌المللی کیفری، چالش‌ها و موانعی وجود دارد. رفع این چالش‌ها مستلزم همکاری کلیه طرف‌های ذیربط اعم از دولت‌هایی که تحقیقات می‌بایست در قلمرو آنها انجام پذیرد، مقامات قضائی، متخصصان علوم جرم‌یابی و خانواده‌های قربانیان خواهد بود.

واژگان کلیدی: علوم جرم‌یابی، دادرسی، حقوق کیفری بین‌المللی، جنایات بین‌المللی، دلایل مادی، تحقیقات علمی، تشخیص هویت

*. نویسنده مسئول، استادیار دانشکده علوم انسانی دانشگاه هرمزگان.

مقدمه

سابقه نخستین تحقیق علمی که از نتایج آن برای اثبات یک جنایت بین‌المللی استفاده شد، به دادگاه نورنبرگ باز می‌گردد. در جریان رسیدگی به جنایات جنگی در دادگاه مزبور، گواهی گروهی از آسیب‌شناسان ارتش بریتانیا مبنی بر انجام آزمایش‌های پزشکی غیرقانونی^۱ توسط چند تن از پزشکان نازی بر روی زندانیان جنگی استماع شد.^۲ بدین ترتیب، آسیب‌شناسی قانونی به عنوان یکی از شاخه‌های علوم جرم‌یابی،^۳ پیشگام اثبات یکی از جنایات جنگی ارتكابی در جنگ جهانی دوم شد و می‌توان آن را نخستین رشته علمی محسوب کرد که در حقوق بین‌الملل کیفری به منظور اثبات اتهام، مورد استفاده قرار گرفته است. از آن زمان، جرم‌یابی به عنوان «مجموعه‌ای از دانش‌ها و فنون که به کشف جرم و شناخت و دستگیری بزهکاران کمک می‌کند»،^۴ تحولات چشمگیری را در سطح بین‌المللی شاهد بوده است. در سال ۱۹۸۶، گروهی با عنوان «پزشکان حقوق بشر»^۵ تشکیل شد. این گروه در سال‌های اخیر، بیش از ۷۵ تیم پزشکی و علمی را برای انجام تحقیقات علمی از جمله نبش قبر و کالبد شکافی به برخی از مناطق دنیا همچون فلسطین اشغالی، چکسلواکی سابق، گواتمالا، هندوراس، السالوادور، عراق، کویت، مکزیک، پاناما، رواندا، تایلند و یوگسلاوی سابق اعزام کرده است.^۶ متعاقباً، «پروتکل مینسوتا»^۷ راجع به پیشگیری از قتل‌های خودسرانه از طریق تحقیقات مناسب درباره مرگ و کالبد شکافی» به همت یک گروه حقوق بشری در ایالات متحده آمریکا موسوم به «حامیان حقوق بشر در مینسوتا»^۸ تنظیم شد.

همچنین در سال ۱۹۸۹، مجمع عمومی سازمان ملل متحد، قطعنامه‌ای تحت عنوان «پیشگیری مؤثر و تحقیقات درباره اعدام‌های غیرقانونی، خودسرانه و سریع»^۹ به تصویب رساند. در سال ۱۹۹۱، سازمان ملل

۱. انجام آزمایش‌های پزشکی یا علمی غیرقابل توجیه که موجب مرگ یا ایراد صدمه شدید به سلامت جسمی یا روانی یا شرافت اشخاص می‌شود، یک جنایت جنگی محسوب می‌شود. این جنایت در بند (۱۰) (b) ماده ۸ اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری پیش‌بینی شده است.

2. Stephen Cordner and Helen Mckelvie, "Developing Standards in International Forensic Work to Identify Missing Persons", IRRC, December 2002, vol. 84, pp.867-868. <http://www.icrc.org>.

۳. علوم جرم‌یابی (Criminalistics) به مجموعه‌ای از دانش‌ها و فنون اطلاق می‌شود که با استفاده از ابزارهای علمی در صدد کشف جرم و دلایل مادی و تجزیه و تحلیل آنها به منظور ارائه به مقامات قضائی می‌باشد. همچنین علم تحقیقات قضائی (Forensic Science) برای توصیف آن دسته از رشته‌های علمی به‌کار می‌رود که با به‌کارگیری روش‌ها و اصول علمی در تحقیقات مقدماتی به قضات در کشف حقایق کمک می‌کنند.

۴. اردبیلی، محمدعلی، «حقوق جزای عمومی» (جلد نخست)، نشر میزان، چاپ شانزدهم، ۱۳۸۵، ص ۵۲.

5. Physicians For Human Rights (PHR).

6. Stephen Cordner and Helen Mckelvie, *op.cit.*, p. 868.

7. Protocol for Preventing Arbitrary Killings Through Adequate Death Investigation and Autopsy (The Minnesota Protocol).

8. The Minnesota Advocates for Human Rights.

9. Resolution 1989/65, General Assembly, 15th Plenary Meeting, 24 May 1980. www.un.org.

متحد بر اساس قطعنامهٔ مزبور، مجموعه‌ای از اصول و پروتکل‌ها را منتشر کرد که حاوی دستورالعمل فنی انجام تحقیقات به همراه یک پروتکل نمونه راجع به کالبد شکافی و یک پروتکل نمونه راجع به نبش قبر و تجزیه و تحلیل بقایای استخوانی بود.^{۱۰}

در سال ۱۹۹۲، کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل متحد، یک گروه دائمی از کارشناسان جرم‌یابی و سایر متخصصان تشکیل داد تا در انجام تحقیقات مربوط به کشتارهای دسته‌جمعی و سایر موارد نقض حقوق بشر، مشارکت نماید. در واقع این گروه صرفاً فهرستی از کارشناسان و متخصصان است، بدون آن‌که از منابع و حمایت‌های تدارکاتی لازم برای انجام وظایف برخوردار باشد. در آرژانتین به دنبال برگزاری انتخابات ریاست جمهوری در اکتبر ۱۹۸۳ و پیروزی رائول آلفونسین، به منظور روشن ساختن سرنوشت بیش از ده هزار نفری که در طول هفت سال حاکمیت نظامیان در این کشور ناپدید شده بودند، یک کمیسیون حقیقت‌یاب تشکیل شد.^{۱۱} «اتحادیهٔ آمریکایی پیشبرد علم»،^{۱۲} گروهی از متخصصان علوم جرم‌یابی را برای کمک به کمیسیون مزبور سازمان دهی کرد.^{۱۳} همچنین در رابطه با جنایات ارتكابی در گواتمالا، یوگسلاوی سابق و کردستان عراق تحقیقات و گزارش‌هایی وجود دارد که حاکی از اثبات جنایات بین‌المللی با استفاده از روش‌های علمی است.^{۱۴} علاوه بر این، شعبهٔ اول مقدماتی دیوان کیفری بین‌المللی در آوریل ۲۰۰۵ در قضیهٔ جنایات ارتكابی در جمهوری دموکراتیک کنگو به دادستان اجازه داد تا گزارش علمی یک مؤسسه جرم‌یابی هلندی را بررسی نماید.^{۱۵} در این قضیه، دادستان به شعبهٔ مقدماتی اعلام کرد که با توجه به اوضاع و احوال پرونده، یک «فرصت تحقیقاتی منحصر به فرد»^{۱۶} به وجود آمده است. شعبهٔ مقدماتی پس از رسیدگی به درخواست دادستان، به این نتیجه دست یافت که باید این فرصت را منحصر به فرد تلقی کرد زیرا آنچه که می‌بایست مورد آزمایش علمی قرار گیرد، ممکن است در مراحل بعدی دادرسی از بین برود، لذا دادستان مجاز است گزارش مزبور را بررسی نماید.^{۱۷}

تحوالات مذکور نشان‌دهندهٔ آن است که توجه به کاربرد علوم جرم‌یابی در زمینهٔ جنایات بین‌المللی،

10. The United Nations Manual on the Effective Prevention and Investigation of Extra-legal, Arbitrary and Summary Executions, UN.Doc.E/ST/CSDHA/12 (1991).www.un.org.

11. Stephen Cordner and Helen Mckelvie, *op.cit.*, p.872.

12. The American Association for the Advancement of Science (AAAS).

13. Eric Stover & Molly Ryan, "Breaking Bread With the Dead", *Historical Archaeology*, 2001, 35 (1), 7- 25.p. 4.

14. *Ibid*, pp. 8-14.

15. Karen L.Corrre, "Pre-Trial Division of the International Criminal Court: Purpose, Powers, and First Cases", <http://www.amicc.org/docs/Pre-Trial%20Chamber%20Corrie.pdf>. p.5.

16. Unique Investigative Opportunity.

17. Decision on the Prosecutor's Request for Measures Under Article 56, Pre-trial Chamber 1, ICC, 26 April 2005, 01/04-21.

خصوصاً از اواسط دهه ۱۹۸۰ افزایش قابل ملاحظه‌ای یافته است، به طوری که به جرأت می‌توان اذعان نمود که امروزه فنون جرم‌یابی و یافته‌های علوم پزشکی و پزشکی قانونی، مهم‌ترین ابزار کشف و اثبات جنایات بین‌المللی است.

تحقیقات علمی، اهداف مختلفی را دنبال می‌کنند. تحقق این اهداف عمدتاً به عواملی همچون مهارت گروه تحقیقاتی، همکاری کلیه طرف‌های ذیربط، امکانات موجود در کشوری که تحقیقات باید در قلمرو آن انجام شود و نیز بی‌طرفی کارشناسان جرم‌یابی بستگی دارد. فقدان یا ضعف هر یک از این عوامل می‌تواند اعتبار نتایج به دست آمده را خدشه‌دار کرده و گاه حتی انجام تحقیقات مورد نظر را غیرممکن سازد. هر چند طیف وسیع شعب تخصصی علوم جرم‌یابی بر پیچیدگی و دشواری تحقیقات علمی می‌افزاید، در عین حال اعتبار علمی و قطعیت نتایج تحقیقات را افزایش می‌دهد، خصوصاً این که استفاده هم‌زمان و بجا از نظرات کارشناسان رشته‌های مختلف، موجب تکمیل و پربار شدن نتایج خواهد شد. امروزه، وابستگی رشته‌های گوناگون علوم جرم‌یابی به یکدیگر به قدری افزایش یافته است که کارشناسان مختلف، ناگزیرند از یافته‌های تخصصی یکدیگر در زمینه اثبات جنایات بین‌المللی و چگونگی وقوع آنها، استفاده نمایند.

در حوزه علوم جرم‌یابی، رشته‌های تخصصی مختلفی وجود دارد که اغلب آنها در قلمرو علوم تجربی قرار می‌گیرند. «این رشته‌ها که در دادرسی‌های بین‌المللی کیفی کاربرد بیش‌تری دارند عبارتند از: انسان‌شناسی قانونی^{۱۸} (استفاده از انسان‌شناسی جسمی در رابطه با جنایات، مثلاً از طریق بررسی بقایای استخوانی) زیست‌شناسی قانونی^{۱۹} (بررسی شواهد مربوط به خون و دی.ان.ای.) مهندسی رایانه قانونی^{۲۰} (تجزیه و تحلیل مدارک ذخیره شده در رایانه‌ها و حافظه‌های دیجیتال) آسیب‌شناسی قانونی^{۲۱} (انجام تحقیقات آسیب‌شناسی و پزشکی به منظور دست‌یابی به نتایج مورد نظر از قبیل تعیین علت فوت یا جراحی پزشکی قانونی بالینی^{۲۲} (بررسی وضعیت بیماران و مجروحان به منظور یافتن دلایل اثباتی) روان‌پزشکی قانونی^{۲۳} (بررسی رفتار انسانی در رابطه با جنایات) باستان‌شناسی قانونی^{۲۴} (کاربرد فنون باستان‌شناسی برای بررسی بقایای انسانی و اشیاء دفن شده). از سایر رشته‌های علوم جرم‌یابی می‌توان به این موارد اشاره کرد: حشره‌شناسی قانونی^{۲۵} (تعیین زمان مرگ و برخی شاخص‌های دیگر از طریق بررسی حشرات موجود در

18. forensic anthropology

19. forensic biology

20. forensic computing

21. forensic pathology

22. clinical forensic medicine

23. forensic psychiatry

24. forensic archaeology

25. forensic entomology

بقایای اجساد یا اطراف آنها) دندان پزشکی قانونی^{۲۶} (تعیین سن و شناسایی هویت اشخاص بر اساس وضعیت دندانها و سوابق اعمال دندان پزشکی) اسلحه شناسی قانونی^{۲۷} (تعیین نحوه وقوع جرم از طریق بررسی آثار گلوله) سم شناسی قانونی^{۲۸} (بررسی وجود دارو یا مواد سمی و آثار آنها در بدن قربانیان)^{۲۹}. «سم شناسی، پاره‌ای از ابهامات در مورد مرگ طبیعی، خودکشی و یا قتل مجنی علیه را روشن می‌سازد و با تجزیه و تحلیل و آزمایش امعا و احشای بدن، نوع مرگ را تعیین می‌کند».^{۳۰} در ادامه، نخست اهمیت و کارکردهای علوم جرم‌یابی در زمینه جنایات بین‌المللی بررسی می‌شود و سپس موارد کاربرد علوم جرم‌یابی در دادرسی‌های بین‌المللی کیفری و در نهایت، چالش‌های موجود در زمینه انجام تحقیقات علمی مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

الف) اهمیت و کارکردهای علوم جرم‌یابی در زمینه جنایات بین‌المللی

در طول فرایند اجرای عدالت در رابطه با جنایات بین‌المللی اعم از کشف و اثبات جنایات، تعقیب و دستگیری متهمان، انجام تحقیقات مقدماتی و محاکمه و نهایتاً تعیین نوع جنایت ارتكابی و انتساب مسئولیت کیفری، علوم جرم‌یابی نقش برجسته‌ای ایفا می‌کنند.

محسوس بودن نتایج حاصله از تحقیقات علمی، اعتبار و قطعیت یافته‌های علوم جرم‌یابی را افزایش می‌دهد «دلایل مادی در فرایند رسیدگی‌های قانونی از اهمیت فراوانی برخوردار است. برخلاف شهادت شهود، تغییر و دست کاری در دلایل مادی به نفع هر یک از طرفین دعوا دشوار است زیرا نتایج، قابل اندازه‌گیری هستند و مبتنی بر مجموعه‌ای از اقدامات ملموس و قابل اثبات می‌باشند و توسط جامعه علمی مورد تأیید قرار می‌گیرد».^{۳۱} دلایل مادی حتی نسبت به اسناد نیز از قطعیت بیش‌تری برخوردارند زیرا مفاد سند ممکن است حاوی مطالب و اطلاعات نادرست باشد. «از سوی دیگر، به دلیل پیچیدگی دلایل علمی، تنها کارشناسان ذیربط قادر به تغییر نتایج می‌باشند. در نتیجه، صداقت و استقلال و بی‌طرفی کارشناسان در انجام تحقیقات، حائز اهمیت فراوانی است».^{۳۲} علاوه بر این، برخی از نتایج، جز به وسیله تحقیقات علمی قابل دست‌یابی نیستند. به عنوان مثال، علت واقعی و زمان مرگ و تعیین هویت بقایای انسانی و نظایر آنها

26. forensic odontology

27. forensic firearms examination

28. forensic toxicology

29. Erin Jesse and Kjell Follingstad Anderson, "Foreign Evidence in International Criminal Trials", Dictionary of Gross Human Rights Violations, at <http://www.sharedhumanity.org>.

۳۰. اردبیلی، پیشین، ص ۵۲.

31 & 32. Justine Ciovacco & shawn Corridor (Eds), "Forensics, Encyclopedia of Genocide and Crimes Against Humanity", available at <http://www.enotes.com/genocidencyclopedia>.

صرفاً از طریق تحقیقات علمی قابل تشخیص است.

نکته مهم دیگر در خصوص اهمیت علوم جرم‌یابی این است که از آنجایی که ارتکاب جنایات بین‌المللی ممکن است متضمن نقض حقوق بشر باشد، یکی از جنبه‌های مهم علوم جرم‌یابی، کاربرد این علوم در حوزه حقوق بین‌الملل بشر است. استفاده از شیوه‌های علمی می‌تواند به اثبات نقض گسترده و نظام‌مند حقوق بشر که گاه مصداق جنایات بین‌المللی است، کمک نماید.

همچنین، از آنجایی که احراز عنصر روانی جنایات بین‌المللی - به‌ویژه سوءنیت خاص - صرفاً از رهگذر اثبات عنصر مادی این جنایات امکان‌پذیر است، متخصصان جرم‌یابی می‌توانند به کشف شیوه ارتکاب اعمال مجرمانه و بالمآل، تعیین وصف مجرمانه عمل ارتكابی کمک شایانی نمایند. به عنوان مثال، اثبات خشونت جنسی اعم از تجاوز، حاملگی اجباری و عقیم کردن اجباری غالباً با استفاده از روش‌های علمی امکان‌پذیر است. به‌علاوه، احراز وقوع شکنجه با توجه به آثار موجود در بدن قربانیان میسر خواهد بود. تعیین این که جراحات، قبل یا بعد از مرگ وارد شده است، می‌تواند به احراز وقوع یا عدم وقوع شکنجه کمک نماید. به بیان دیگر چنانچه تحقیقات علمی نشان دهد که جراحات، قبل از مرگ وارد شده و در عین حال علت مرگ امر دیگری بوده است، می‌توان آن جراحات را شکنجه محسوب کرد.

جنایت ژنوسید مشتمل بر نابودسازی فیزیکی اعضای یک گروه ملی، قومی، نژادی یا مذهبی از طریق کشتن، ایراد صدمه شدید جسمانی یا روانی، تحمیل عمدی شرایط زیستی نامناسب که به زوال جزئی یا کلی یک گروه منجر می‌گردد، جلوگیری از تولد و تناسل و انتقال اجباری کودکان یک گروه به گروه دیگر می‌باشد. «در عمل اثبات عنصر روانی، یعنی این که مرتکب با کشتن یا مجروح کردن یک نفر یا تعداد اندکی از اعضای یک گروه، قصد نابود کردن و مقابله با آن گروه را داشته است، مشکل خواهد بود و عنصر روانی را تنها می‌توان با استناد به قرائن خارجی اثبات کرد».^{۳۳} در این مورد دست کم برای اثبات عنصر روانی در رابطه با نابودسازی یک گروه نژادی، استفاده از فنون جرم‌یابی ضروری خواهد بود و باید از تکنیک‌های تعیین نژاد بهره گرفت. «تعیین نژاد از روی مجموعه به وسیله مشخصات تن پیمایی و نژادی معلوم می‌شود. این موضوع را به وسیله ضریب‌های مختلف نظیر ضریب‌های سر، ضریب صورت، ضریب بینی و پیش‌آمدگی فک یا نیم‌رخ بالای صورت تعیین می‌کنند».^{۳۴} در هر حال هر چند نظریات متخصصان علوم جرم‌یابی و پزشکی قانونی مانند سایر نظریه‌های کارشناسی برای مراجع قضائی فاقد موضوعیت است و صرفاً طریقت دارد و در واقع قضات، نظریات کارشناسان علوم مختلف را به عنوان راهی برای نیل به حقیقت، مدنظر قرار می‌دهند، در عین حال، اهمیت پزشکی قانونی و سایر علوم تجربی به دلیل ابعاد تخصصی دقیق آنها بیش از سایر رشته‌هاست و معمولاً قضات در صدور رأی، توجه ویژه‌ای به نتایج

۳۳. میرمحمد صادقی، حسین، «دادگاه کیفری بین‌المللی»، نشر دادگستر، چاپ اول، ۱۳۸۳، ص ۹۳.

۳۴. حکمت، سعید، «پزشکی قانونی و اخلاق پزشکی»، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، چاپ سوم، ۱۳۶۹، ص ۱۱۰.

تحقیقات علمی و پزشکی مبذول می‌نمایند. به‌علاوه «اگرچه گواهی پزشکی قانونی در خصوص علت تامه مرگ و یا نوع جراحتهای موجود در جسد برای اثبات اتهام انتسابی به مظنون و یا متهم کافی نیست، لیکن به دلیل تخصصی و علمی بودن اظهارنظر پزشکان، قاضی برای رد آنها نیازمند دلایل متقن علمی دیگری است و این امر امکان پذیر نیست مگر با استفاده از نظریات گروه دیگری از متخصصین».^{۳۵} بنابراین «کارشناسی پزشکی قانونی در اجرای عدالت، دارای ارزش فوق‌العاده زیاد می‌باشد زیرا قاضی دادگاه که مسئول تعیین سرنوشت انسان‌های متهم است، جهت دادن رأی صواب در هر موردی نیاز به داشتن اطلاعات صحیح از حقایق امر در آن موضوع دارد. البته نظر به اهمیت نتایج اقدامات پزشکی قانونی از ابتدا اطلاعات مقامات پلیسی و قضایی از وضعیت صحنه جرم بایستی به محض حضور پزشک قانونی در اختیار او قرار داده شود. چه اینکه پزشکی که در صحنه جرم حاضر و معاینات مقدماتی را انجام می‌دهد، اطلاعاتی که در صحنه جرم ثبت می‌شود وی را در تجزیه و تحلیل نتایج حاصل از کالبد شکافی یاری می‌کند».^{۳۶}

در دیوان بین‌المللی کیفری نیز به دلایل علمی توجه خاصی مبذول گردیده است. طبق ماده ۴۴ مقررات دیوان، دفتردار موظف است فهرستی از کارشناسان رشته‌های مختلف علمی را جمع‌آوری و نگهداری نماید تا در مواقع لزوم برای کلیه ارکان دیوان و همه طرف‌های ذیربط در دادرسی قابل دسترس باشد. به این منظور، دفتردار دیوان تلاش خواهد کرد کارشناسان و هیأت‌های کارشناسی معتبر را در رشته‌هایی از قبیل پزشکی قانونی، اسلحه‌شناسی، علوم نظامی و انتظامی، روان‌شناسی و نظایر آنها شناسایی کند.^{۳۷} با وجود این در حقوق بین‌الملل کیفری، نقش علوم جرم‌یابی، منحصر به جنبه‌های حقوقی و اثباتی نیست، بلکه جنبه‌های اخلاقی و انسانی نیز در تحقیقات علمی مورد توجه قرار می‌گیرد. به‌طور کلی این علوم پنج نقش و کارکرد اساسی را ایفا می‌کنند.

نخستین کارکرد علوم جرم‌یابی، کارکرد انسان‌دوستانه است که متضمن شناسایی اجساد برای تحویل به خانواده‌های قربانیان و آگاه ساختن آنان از سرنوشت عزیزانشان است.^{۳۸} امروزه می‌توان از روشن ساختن سرنوشت قربانیان به‌عنوان یک حق شناخته شده بین‌المللی برای خانواده‌های آنان یاد کرد. «در سال ۱۹۹۸، دبیرکل سازمان ملل متحد، طی گزارشی درباره یوگسلاوی سابق صراحتاً از تعیین هویت بقایای انسانی به‌عنوان یک «حق» یاد کرد و نبش قبر در گورهای جمعی و کشف بقایای انسانی به منظور شناسایی

۳۵. رشادتی، جعفر، «نقش پزشکان قانونی در معاینه اجساد بر اساس قانون آیین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور کیفری»، *مجله علمی پزشکی قانونی*، دوره ۱۵، شماره ۳، پاییز ۱۳۸۸، ص ۲۰۲.

۳۶. رشادتی، جعفر، «اهمیت کالبد شکافی در دادرسی‌های قضایی»، *مجله علمی پزشکی قانونی*، دوره ۱۴، شماره ۳، پاییز ۱۳۸۷، ص ۱۸۳-۱۸۴.

37. ICC, "Call for Experts before the International Criminal Court", available at <http://www.icc-cpi.int/Menu/ICC/Structure of the Court /Registry/Experts>.

38. Erin Jessee and Kjell Follingstad Anderson, *op.cit.*, p. 1.

اشخاص گم‌شده و بازگرداندن جنازه‌ها به خانواده‌های قربانیان را پاسخی به حق آنان مبنی بر اطلاع یافتن از حقایق مربوط به سرنوشت عزیزانشان قلمداد کرد».^{۳۹}

دومین کارکرد، مستندسازی است؛ به این معنا که سوابق تاریخی غیرقابل انکار و قطعی از فجایعی که به وقوع پیوسته است، ثبت خواهد شد.^{۴۰} این امر می‌تواند از تحریف حقایق توسط جنایتکاران و حامیان آنان جلوگیری نماید. به‌عنوان مثال، در آرژانتین، حاکمان نظامی ادعا می‌کردند که ناپدیدشدگان یا در خارج از کشور زندگی می‌کنند یا بعضاً در جریان جنگ تن به تن با پلیس و واحدهای نظامی کشته شده‌اند. همچنین از آنجایی که کشته‌شدگان، مبارزان چریکی بودند و از اسامی جعلی استفاده می‌کردند، هویت مشخصی نداشتند و مقامات ناگزیر بودند آنها را به‌عنوان مجهول‌الهویه در گورهای بی‌نام و نشان دفن کنند. با وجود این، گروه جرم‌یابی در آرژانتین توانست اثبات نماید که ادعاهای نظامیان با هدف سرپوش گذاشتن بر حقایق مطرح شده است. بقایای اجساد بسیاری از ناپدیدشدگان که در جریان نبش قبر کشف شد، حاکی از آن بود که قتل آنان به شکل اعدام و غالباً در فواصل نزدیک به هم صورت گرفته است. در برخی از اجساد تنها اثر خشونت جسمی، زخم ناشی از شلیک یک گلوله به سر بود. همچنین برخی جنازه‌ها با دستان بسته کشف شدند.^{۴۱} این یافته‌ها حاکی از این بود که ادعاهای حاکمان نظامی خلاف حقیقت است.

سومین کارکرد این علوم، کارکرد حقوقی است. در اینجا منظور، جمع‌آوری دلایل برای ارائه به یک دادگاه بین‌المللی کیفری یا طرح شکایت درخصوص وضعیت حقوق بشر در یک کشور^{۴۲} و همچنین کشف حقایقی است که می‌تواند در محکومیت افرادی که مسئول جنایات بین‌المللی هستند، مؤثر باشد.^{۴۳}

چهارمین کارکرد، بازدارندگی است «به این معنا که استفاده از علوم جرم‌یابی و اثبات علمی جنایات بین‌المللی نشانگر این واقعیت است که هر جنایتی سرانجام کشف و اثبات خواهد شد و مرتکبان آن به چنگال عدالت سپرده خواهند شد».^{۴۴} این امر می‌تواند تا حدود زیادی از گسترش جنایات بین‌المللی پیشگیری نماید.

پنجمین کارکرد علوم جرم‌یابی، کارکرد اخلاقی این علوم از رهگذر احترام به شأن و منزلت قربانیان و حیات انسانهاست. به بیان دیگر، تلاش در جهت کشف و اثبات جنایات بین‌المللی و دستگیری و محاکمه مرتکبان این جنایات، نشان می‌دهد که مرگ قربانیان، بیهوده و بی‌ثمر نبوده است. در واقع مراجع ذی صلاح با اجرای عدالت بر مبنای تحقیقات علمی برای قربانیان و خانواده‌های آنان و خواسته‌های جامعه

39. Report of the Secretary-General on human rights and forensic science, the United Nations Commission of Human Rights (CHR), 54th Session, 5 January 1998/E/CN.4/1998/32.

40. Stephen Cordner and Helen Mckelvie, *op.cit.*, p. 867.

41. Eric Stover & Molly Ryan, *op.cit.*, p. 7.

42. Erin Jessee and Kjell Follingstad Anderson, *op.cit.*, p.1.

43 & 44. Stephen Cordner and Helen Mckelvie, *op. cit.*, p. 867.

بشری در عمل، ارزش و احترام قائل می‌شوند.

ب) موارد کاربرد علوم جرم‌یابی در دادرسی‌های بین‌المللی کیفری

شاخه‌های علوم جرم‌یابی، کاربردهای مختلفی در مراحل گوناگون دادرسی بین‌المللی کیفری دارند. یکی از اعمال رایج در جریان وقوع جرائم بین‌المللی به‌ویژه ژنوسید، دفن دسته‌جمعی اعضای گروه قومی یا مذهبی است. انگیزه این اقدام معمولاً امحای آثار جنایت یا فراوانی تعداد قربانیان می‌باشد که در برخی از موارد ژنوسید همچون رواندا به صدها هزار نفر هم می‌رسد. طبعاً عاملان جنایت، دست کم برای مصون ماندن از تبعات بهداشتی ناشی از برجای ماندن انبوهی از جنازه، ناگزیر از دفن سریع اجساد در گورهای جمعی یا پراکنده و در عین حال نزدیک به هم می‌باشند. در مورد وجود گورهای جمعی و پراکنده، مهم‌ترین اقدام قبل از هر گونه تشخیص هویت، نبش قبر و کشف بقایای انسانی و اشیائی است که مدفون شده‌اند. انجام این اقدام از وظایف باستان‌شناسی قانونی محسوب می‌شود.

«در فرایند نبش قبر به‌طور کلی سه مرحله متصور است که تحقیقات باید بر اساس آنها سازمان‌دهی شود. این مراحل، ارتباط تنگاتنگی با یکدیگر دارند و ترجیحاً باید به ترتیب ذیل انجام شوند: مرحله نخست، مطالعات پیش از نبش قبر (تحقیق بر روی منابع کتبی و شفاهی برای بازسازی تاریخچه واقعه و بحث و بررسی در مورد فرضیه‌ها). در این زمینه گزارش‌ها و اسناد بین‌المللی از جمله گزارش‌های دبیرکل سازمان ملل متحد می‌تواند بسیار راهگشا باشند.

مرحله دوم، کار میدانی (یافتن جنازه‌ها و مدارک و اشیاء مربوط به جرم از محل دفن قربانیان) است. تعیین دقیق این محل در جنایات بین‌المللی به همکاری دولت میزبان بستگی دارد، هرچند تحقیقات محلی از بازماندگان و شاهدان عینی نیز می‌تواند مفید باشد.

مرحله سوم، کار آزمایشگاهی (تحلیل مقایسه‌ای بقایای اجساد و سایر دلایل مادی) است.^{۴۵}

البته ممکن است در مواردی ترتیب این مراحل تغییر کند. به‌عنوان مثال، چنانچه بقایا و اشیاء مدفون شده به‌طور اتفاقی پیدا شوند، مراحل مطالعاتی و آزمایشگاهی به دنبال آن انجام خواهد شد. بنابراین همواره امکان تقدّم و تأخّر و یا هم‌زمانی و هم‌پوشانی مراحل مذکور وجود دارد.

اقداماتی که در باستان‌شناسی قانونی انجام می‌شود (بدون قید حصر) عبارتند از:

- ۱- جستجوی محیطی، از جمله بررسی تغییرات زیست محیطی در محل دفن اجساد
- ۲- نقشه‌برداری از جمله استفاده از زاویه سنج
- ۳- جستجوی ژئوفیزیکی از قبیل تحقیقات الکترومغناطیسی و استفاده از فلزیاب

45. Luis Fondebrider, "Reflections on the scientific documentation of human rights violations" ICRC, International Review of the Red Cross, No. 848, p. 890.

۴- توصیف و تحلیل اطلاعات مکانی

۵- اکتشافات باستان شناسی از طریق عملیات میدانی

۶- استفاده از تجهیزات سنگین حفاری

۷- شناسایی اولیه اسکلت و بقایای استخوانی

۸- جمع‌آوری، ثبت و نگهداری اشیاء کشف شده

۹- عکس برداری دیجیتال و ثبت وقایع

۱۰- نمونه‌برداری از خاک، گیاهان و حشرات

۱۱- جمع‌آوری و نگهداری بقایای استخوانی و مدارک مربوط به آنها^{۴۶}

استفاده از روش‌ها و فنون مذکور در مورد جنایات بین‌المللی به دلیل ویژگی‌های خاص این جنایات با پیچیدگی‌هایی همراه است. وجود اجساد فراوان، گستردگی و پراکندگی جغرافیایی محل وقوع جنایات که گاه ممکن است گستره آن از یک کشور فراتر رود و تأخیر طولانی در آغاز عملیات جستجو و تحقیق و نمونه‌برداری به دلیل ممانعت و کارشکنی دولت‌ها، انجام اقدامات لازم را با چالش مواجه می‌سازد.

نکته دیگری که در ارتباط با کشف بقایای انسانی شایان ذکر می‌باشد این است که در اغلب موارد، یافتن محل گورهای جمعی بدون همکاری مردم محلی، غیرممکن یا دست کم دشوار خواهد بود. بنابراین باستان‌شناسان قانونی باید از اظهارات اشخاص مطلع، نهایت استفاده را به عمل آورند تا حداکثر صرفه‌جویی در وقت و هزینه‌ها انجام شود. البته این امر در رابطه با جنایات بین‌المللی باید با احتیاط انجام پذیرد زیرا به واسطه حساسیت‌های قومی و وجود دشمنی‌های گروهی ممکن است همکاری مردم محلی و شهود، امنیت آنان را به‌طور جدی به مخاطره اندازد. در نتیجه، استماع اظهارات آنها باید به صورت مخفیانه انجام شود.

یکی دیگر از کاربردهای مهم علوم جرم‌یابی، تشخیص هویت کسانی است که در جریان جنایات بین‌المللی کشته می‌شوند. اهمیت و پیچیدگی این امر در جنایات بین‌المللی به دلیل کثرت قربانیان به مراتب، بیش‌تر از جرائم داخلی است.^{۴۷}

«قاعدتاً تشخیص هویت با اثبات برخی خصوصیات کلی نظیر سن، جنسیت و طول قد آغاز می‌شود و به دنبال آن، اطلاعات و سوابق راجع به دندانها، وجود شکستگی‌های قدیمی، تغییرات حاد یا پروتزها در نظر گرفته می‌شود. اگر پوست سالم مانده باشد، کلیه ویژگی‌های آن از جمله آثار زخم، خال کوبی و نظایر آن باید مورد توجه قرار گیرد. بررسی لباس‌ها، کفش‌ها، جواهرات و سایر اشیایی که به همراه قربانی پیدا می‌شوند، حائز اهمیت است. چنانچه سند یا نوشته‌ای همراه مجنی علیه باشد، قاعدتاً تشخیص هویت او به

46. John J. Schultz and Tosha L. Dupras, "The Contribution of Forensic Archaeology to Homicide Investigation, Homicide Studies, Vol. 12. No. 4, November 2008, <http://hsx.sagepub.com/content/12/4/399.full.pdf>. p. 401.

47. Justine Ciovacco & Shawn Corridor (Ed), *op.cit.*, p. 4.

مراتب ساده‌تر خواهد بود. اطلاعات راجع به محل حادثه و نحوه مرگ و شهادت کسانی که ناظر کشته‌شدن شخص بوده‌اند نیز به تشخیص هویت کمک خواهد کرد.^{۴۸} معمولاً در جنایات بین‌المللی به واسطه ارتکاب جرم علیه یک جمعیت انبوه، شاهدان زیادی در میان بازماندگان جنایت وجود دارند که اطلاعات آنان در مواردی می‌تواند به کشف هویت قربانیان بینجامد.

«در مورد اسکلت اشخاص بالغ، تعیین جنسیت معمولاً نخستین گام برای تشخیص هویت به شمار می‌رود. همچنین انجام روش‌های تعیین سن و قد، کاملاً به جنسیت قربانی بستگی دارد. اعتبار تعیین جنسیت نیز به کامل بودن بقایا و میزان تفاوت‌های جنسیتی موجود در میان گروه جمعیتی مورد نظر بستگی دارد، اما به‌طور کلی این امر پذیرفته شده است که لگن و جمجمه، دو شاخص متمایزکننده جنسیت محسوب می‌شوند».^{۴۹}

کاربرد دیگر علوم جرم‌یابی در زمینه جنایات بین‌المللی، اثبات خشونت جنسی است. خشونت جنسی مشتمل بر ارتکاب اعمالی چون تجاوز جنسی، بردگی جنسی، فحش‌ای اجباری، حاملگی اجباری، عقیم کردن اجباری و سایر خشونت‌های جنسی مشابه است. منظور از بردگی جنسی آن است که مرتکب با اعمالی چون خرید، فروش، کرایه دادن، معاوضه و اعمال مشابه علیه دیگری، برای خود، حق مالکیت بر وی قائل شود و او را به اعمال جنسی وا دارد. فحش‌ای اجباری آن است که کسی، به قصد انتفاع مالی، دیگری را به زور یا تهدید و اکراه و یا با سوءاستفاده از قدرت به اعمال جنسی وا دار کند. حاملگی اجباری عبارت از آن است که مرتکب، با مجبوس ساختن زنی که به زور حامله شده است، اجازه سقط جنین را به وی ندهد. عقیم ساختن اجباری به معنی آن است که متهم بدون هیچ دلیل پزشکی و بدون رضایت کسی امکان توالد و تناسل بیولوژیک را از وی سلب کند. تجاوز جنسی نیز به هر گونه مقاربت جنسی به عنف و اکراه اطلاق می‌گردد.

خشونت جنسی عمدتاً در قالب جنایات علیه بشریت و جنایات جنگی قرار می‌گیرند. با وجود این، برخی از مصادیق خشونت جنسی یعنی تجاوز جنسی و عقیم‌سازی اجباری ممکن است تحت شرایطی به‌عنوان ژنوسید محسوب گردند. تجاوز جنسی، چنانچه به قصد نابودسازی یک گروه ملی، قومی، نژادی یا مذهبی ارتکاب یابد ژنوسید قلمداد می‌شود. همچنین در صورتی که هدف از عقیم‌سازی اجباری پاک‌سازی قومی

48. Davor Strinovic, "Prosecutions Submission of the Expert Report", The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, Case No.IT.02 – 54 – T, Trial Chamber. The Prosecutor v. Slobodan Milosevic. pp. 4–5. <http://hague.bard.edu/reports/Strinovic.pdf>.

49. Louise Scheuer, "Application of Osteology to Forensic Medicine", Clinical Anatomy, Vol.15. p.299 <http://www.appalachianbioantl.org/Scheuer2002.pdf>.

باشد تحت عنوان ژنوسید قابل تعقیب خواهد بود.^{۵۰} تجاوز جنسی و عقیم‌سازی اجباری به شرط وجود سوء نیت خاص مبنی بر قصد نابود ساختن گروه، به ترتیب در شمول بندهای (b) و (d) قرار می‌گیرد. خشونت جنسی در جریان مخاصمات مسلحانه و منازعات قومی، فراوان رخ می‌دهد؛ «خشونت جنسی به‌عنوان یک سلاح جنگی، افراد را نه تنها بر اساس عضویت در یک گروه (از قبیل قومیت، قبیله، نژاد و نظایر آن)، بلکه گاه منحصرأ بر مبنای جنسیت هدف قرار می‌دهد».^{۵۱}

در میان انواع خشونت جنسی، تحقیقات علمی در اثبات تجاوز جنسی، حاملگی اجباری و عقیم‌سازی اجباری کاربرد بیش‌تری دارند. بردگی جنسی و فحشای اجباری با اعمال عنف همراه نباشد، اثبات آن با استفاده از تحقیقات علمی و با اتکا به دلایل مادی معمولاً امکان‌پذیر نیست، مگر آن که در فحشای اجباری، عنف مادی توسط مرتکب اعمال شده باشد.

به‌طور کلی برای اثبات خشونت جنسی و خصوصاً تجاوز جنسی که همواره با عنف مادی همراه است، می‌توان از شواهد زیستی استفاده کرد. «مقصود از شواهد زیستی آن دسته از شواهدی است که می‌توان از بدن انسان جمع‌آوری و با آزمایش دی‌ان‌ای، مورد تجزیه و تحلیل قرار داد. از آنجایی که لازمهٔ تجاوز جنسی تماس فیزیکی است، می‌توان آثاری را که بر اثر این تماس در صحنهٔ جرم باقی مانده است، یافت. این آثار ممکن است کاملاً قابل رؤیت یا بسیار ریز باشند. ته سیگار، چاقو، لباس، تار مو، ناخن و بسیاری از اشیاء و آثار دیگر ممکن است به دنبال وقوع تجاوز جنسی بر جای بماند».^{۵۲}

ج) چالش‌های موجود در زمینهٔ انجام تحقیقات علمی

در ارتباط با انجام تحقیقات علمی در دادرسی‌های کیفری بین‌المللی، چالش‌ها و موانعی وجود دارد که گاه اعتبار و قطعیت نتایج حاصله را خدشه‌دار می‌سازد یا انجام تحقیقات مزبور را دشوار و حتی غیرممکن می‌نماید.

مهمترین این چالش‌ها بدین شرح است:

۱. از آنجا که تحقیقات در مورد جنایات بین‌المللی معمولاً سال‌ها پس از وقوع جنایات مزبور انجام می‌شود، جمع‌آوری دلایل علمی، فوق‌العاده دشوار است. به عنوان مثال، پس از گذشت مدت نسبتاً طولانی، فساد نعشی، نسوج نرم را از بین می‌برد و حتی نسوج سخت استخوانی نیز تحت شرایطی ممکن است دچار فساد گردند. این امر تعیین هویت قربانیان را مشکل خواهد کرد.

۵۰. میرمحمد صادقی، حسین، پیشین، ص ۱۱۹-۱۱۸. به موجب بند (b) ماده ۶ اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری، ایراد صدمه شدید جسمی یا روانی به اعضای گروه و به موجب بند (d) ماده مزبور تحمیل تدابیری به منظور جلوگیری از توالد و تناسل در میان گروه، ژنوسید محسوب شده است.

51. Jennifer Park, "Sexual Violence as a Weapon of War In International Humanitarian Law", p. 13.

۲. چالش دیگر به ماهیت حقوق کیفری بین‌المللی مربوط می‌شود. این امر، نیازمند همکاری دولت‌هایی است که تحقیقات علمی می‌بایست در قلمرو آنها صورت گیرد. «چنانچه این دولت‌ها در زمینه انجام تحقیقات، همکاری لازم را به عمل نیاورند، تحقیقات جنایی و جمع‌آوری دلایل علمی بسیار دشوار و گاه غیرممکن خواهد شد. همچنین، همکاری طرف‌های متخاصم در رعایت آتش بس در مناطقی که تحقیقات علمی در جریان است حائز اهمیت می‌باشد زیرا سازمان ملل متحد و سایر گروه‌های فعال در زمینه جرم‌یابی در مناطقی که امنیت و اصالت تحقیقاتشان تضمین نشود، اقدام به انجام تحقیق نخواهند کرد».^{۵۳} به‌علاوه، حسن نیت طرف‌های ذیربط در همکاری‌هایشان اهمیت دارد. آنها نباید تحت تأثیر انگیزه‌های قومی یا محلی و نیز فشارهای بیرونی که می‌تواند بی‌طرفی آنها را خدشه‌دار سازد، قرار گیرند. به عنوان مثال، استخوان‌شناسان قانونی که از آزمایش دی. ان. ای. و تطبیق نمونه‌های استخوانی اجساد با بستگان نزدیک آنان برای تشخیص هویت قربانیان استفاده می‌کنند، معمولاً از سوی مقامات قضایی تحت فشار قرار می‌گیرند. «ممکن است قضات تحقیق که دغدغه به نتیجه رساندن پرونده‌های خود را دارند، به متخصصان استخوان‌شناسی قانونی فشار آورند تا نتیجه آزمایش تشخیص هویت را مثبت اعلام کنند زیرا این امر به منزله پایان بلا تکلیفی دردناک و مشخص شدن سرنوشت متوفی، قبول مرگ وی و انجام مراسم سوگواری خواهد بود. همچنین در صورت اتهام کیفری، این امر به معنای امکان تعقیب و محاکمه متهم خواهد بود».^{۵۴}

۳. در حقوق کیفری بین‌المللی، تحقیقات علمی غالباً در نقاطی دور از مقر دادگاه انجام می‌شود. این امر مستلزم صرف هزینه‌های اضافی و مشکلات پشتیبانی است. به‌علاوه، معمولاً کمبود کارشناسان جرم‌یابی در برخی از کشورها به‌ویژه کشورهای در حال توسعه باعث می‌شود کارشناسان خارجی اقدام به انجام تحقیقات نمایند که این موضوع هزینه‌های گزافی را برای دولت‌ها به همراه دارد. همچنین مسائل امنیتی و فقدان راه‌های امن برای دسترسی به محل انجام تحقیقات، سبب مشکلات مضاعف می‌شود.

۴. ماهیت منحصر به فرد جنایات بین‌المللی و پنهان‌کاری مرتکبان این جنایات ممکن است سبب بروز برخی مشکلات فنی در زمینه جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل دلایل علمی گردد. «مرتکبان این‌گونه اعمال غالباً به این موضوع آگاه هستند که اقداماتشان توجه جامعه جهانی را جلب می‌کند و لذا تلاش می‌نمایند با شیوه‌هایی جنایات خود را مخفی نگاه دارند. این شیوه‌ها شامل این موارد است: ایجاد گورهای دسته‌جمعی مخفی که جنازه‌ها در آنها کاملاً به صورت فشرده قرار داده شده‌اند، دفن جنازه‌ها در غار که نبش قبر را بسیار دشوار می‌سازد، سوزاندن جسد یا افزودن مواد شیمیایی برای تسریع فساد نعشی، امحای دلیل، و اضافه کردن مواد خارجی مانند قطعات فلزی، لاستیک و سایر نخاله‌ها به منظور ایجاد اشکال در عملیات

52. Jennifer Park, *op.cit.*, p. 15 & Erin Jessee and Kjell Föllingstad, *op.cit.*, p. 3.

52. Louise Sheuer, *op.cit.*, p.308

شناسایی و به وجود آوردن مخاطرات و دشواری‌هایی در عملیات نبش قبر».^{۵۵}

۵. چالش دیگر به انجام آزمایش دی.ان.ای. و نتایج آن مربوط می‌شود. «انجام این روش مستلزم آن است که هویت شخصی که مفقود گردیده مورد تردید قرار گرفته و احتمال تعلق استخوانها به آن شخص وجود داشته باشد تا بتوان با گرفتن نمونه‌های آزمایشگاهی از خویشاوندان زنده شخص مورد نظر یا با نمونه‌برداری از پایگاه دی.ان.ای (در کشورهایی که از شهروندان در زمان حیات، دی.ان.ای. گرفته می‌شود) هویت مجنی‌علیه را تشخیص داد».^{۵۶} بنابراین، در مواردی که هیچ نشانه‌ای وجود نداشته باشد که موجب ایجاد ظن مبنی بر احتمال تعلق بقایا به شخص معینی باشد، نمی‌توان از روش آزمایش دی.ان.ای. استفاده نمود. در هر حال حتی در صورتی که انجام این روش امکان پذیر باشد، از نظر علمی تشابه نمونه‌های خونی خویشاوندان و نمونه‌های استخوانی مجنی‌علیه به منزله تعلق قطعی بقایای کشف شده به شخص مورد نظر نمی‌باشد و در این موارد نتیجه به صورت ۹۹/۹۹٪ اعلام می‌شود. به عبارت دیگر، همواره یک احتمال بسیار ضعیف علمی، مغایر با نتیجه اعلام شده وجود خواهد داشت. علی‌رغم اعتبار حقوقی چنین نتیجه‌ای، این امر می‌تواند واکنش‌هایی را در برخی از خانواده‌ها در جهت عدم پذیرش نتیجه آزمایش به وجود آورد.

نتیجه‌گیری

علوم جرم‌یابی در کشف و اثبات جنایات بین‌المللی و پیش برد فرایند دادرسی کیفری بین‌المللی نقش به‌سزایی ایفا می‌کنند. تنوع رشته‌های مختلف این علوم، از یک‌سو دستاوردهای فراوانی را در حوزه تحقیقات جنایی بین‌المللی فراهم آورده است و از سوی دیگر موجب پیچیدگی این تحقیقات گردیده است. حتی به دلیل تفاوت در مبانی و روش مطالعه در شاخه‌های گوناگون علوم جرم‌یابی، گاه تطبیق نتایج به دست آمده از آنها در یک قضیه واحد نیز با اشکالاتی مواجه می‌شود. با وجود این، پیشرفت‌های سریع و چشمگیر علمی و تجربی در حوزه جرم‌یابی، در اغلب موارد موجب تسهیل کشف جرایم و تشخیص هویت قربانیان و همچنین تعیین علت فوت آنان گردیده است.

امروزه اهمیت علوم جرم‌یابی در دادرسی‌های بین‌المللی کیفری بیش از نظام‌های داخلی می‌باشد. دلیل این امر از یک‌سو توجه سازمان‌های بین‌المللی و نهادهای حقوق بشری به این علوم در زمینه اثبات موارد نقض فاحش، گسترده و نظام‌مند حقوق بشر است که در بسیاری از موارد متضمن جنایات بین‌المللی است و از سوی دیگر، ماهیت خاص تحقیقات مقدماتی و جمع‌آوری دلایل در حقوق بین‌الملل کیفری است. معمولاً محل انجام تحقیقات در کشورهایی غیر از کشور مقرر دادگاه قرار دارد و شهود عینی، یا قابل دسترس نیستند

53. Erin Jessee and Kjell Follingstad, *op.cit.*, p. 3.

54. Louise Sheuer, *op.cit.*, p. 308.

یا از ترس گروه رقیب، حاضر به شهادت دادن نیستند یا آن که به دلیل بعد مسافت نمی‌توانند نزد مقامات قضائی حضور یابند. علاوه بر این، نتایج تحقیقات علمی در مقایسه با شهادت شهود و اظهارات مطلعین از جرم، از اعتبار و قطعیت بیش‌تری برخوردار است.

به‌علاوه، نباید از نقش علوم جرم‌یابی در پاسخ به نیازهای عاطفی و شخصی خانواده‌های قربانیان غافل ماند. این علوم از طریق تشخیص هویت قربانیان از یک‌سو و فراهم کردن امکان اجرای عدالت درباره مرتکبان از سوی دیگر، خواسته‌های بستگان قربانیان جنایات بین‌المللی را تأمین می‌نمایند. ضمن آن‌که، از رهگذر اثبات جنایت و تعقیب مرتکبان، امکان جبران خسارت به نفع خانواده مجنی‌علیه فراهم می‌گردد.

نکته دیگری که لازم است مورد اشاره قرار گیرد، اثبات عنصر روانی بر مبنای یافته‌های علوم جرم‌یابی می‌باشد. جنایات بین‌المللی در اغلب موارد به صورت انبوه و توسط افراد فراوان ارتکاب می‌یابند. لذا احراز عنصر روانی به صورت فردی و منجز دشوار است. علوم جرم‌یابی با تعیین نحوه وقوع جنایت و کیفیت عنصر مادی، به اثبات عنصر روانی کمک می‌کنند. از آنجایی که در جنایت ژنوسید، عنصر روانی و مشخصاً سوءنیت خاص مبنی بر قصد نابود کردن گروه ملی، قومی، نژادی یا مذهبی لازم می‌باشد، اثبات آن، تنها با توجه به قرائن خارجی و عینی امکان‌پذیر است. کشف این قرائن به روش علمی از وظایف متخصصان علوم جرم‌یابی است.

تحقیقات علمی علی‌رغم مزیت‌های فراوان، در عمل با چالش‌هایی مواجه است. وجود مشکلاتی در جمع‌آوری دلایل و پیچیدگی نتایج و تجزیه و تحلیل آنها و همچنین عدم بی‌طرفی مقامات یا محققان و فشارهای مختلفی که در جریان تحقیقات به آنها وارد می‌شود، علوم جرم‌یابی را از مسیر صحیح خود خارج می‌سازد. در عین حال، می‌توان با اعطای نقش فعال‌تر و پررنگ‌تر به نهادهای محلی و آموزش کارشناسان ملی در رشته‌های مختلف علوم جرم‌یابی به منظور مشارکت در فرایند تحقیقات، چالش‌های مزبور را به حداقل رساند و زمینه بهره‌برداری بیش‌تر از دستاوردهای علمی در اجرای عدالت کیفری بین‌المللی را فراهم کرد.

فهرست منابع

الف) فارسی

- ۱- اردبیلی، محمد علی، «حقوق جزای عمومی» (جلد نخست)، نشر میزان، چاپ شانزدهم، ۱۳۸۵.
- ۲- حکمت، سعید، «پزشکی قانونی و اخلاق پزشکی»، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، چاپ سوم، ۱۳۶۹.
- ۳- رشادتی، جعفر، «نقش پزشکان قانونی در معاینه اجساد بر اساس قانون آیین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور کیفری»، مجله علمی پزشکی قانونی، دوره ۱۵، شماره ۳، پاییز ۱۳۸۸.
- ۴- رشادتی، جعفر، «اهمیت کالبد شکافی در دادرسی‌های قضایی»، مجله علمی پزشکی قانونی، دوره ۱۴، شماره ۳، پاییز ۱۳۸۷.
- ۵- میرمحمد صادقی، حسین، «دادگاه کیفری بین‌المللی»، نشر دادگستر، چاپ اول، ۱۳۸۳.

ب) انگلیسی

- 1- Stephen Cordner and Helen Mckelvie, "Developing Standards in International Forensic Work to Identify Missing Persons", IRRC, December 2002, vol. 84, pp.867-868. <http://www.icrc.org>.
- 2- Protocol for Preventing Arbitrary Killings Through Adequate Death Investigation and Autopsy (The Minnesota Protocol).
- 3- Resolution 1989/65, General Assembly, 15th Plenary Meeting, 24 May 1980. www.un.org.
- 4- The United Nations Manual on the Effective Prevention and Investigation of Extra-legal, Arbitrary and Summary Executions, UN.Doc.E/ST/CSDHA/.12 (1991).www.un.org.
- 5- Eric Stover & Molly Ryan , "Breaking Bread With the Dead ", Historical Archaeology, 2001, 35 (1).
- 6- Karen L. Corrie, "Pre-Trial Division of the International Criminal Court: Purpose, Powers, and First Cases", [http:// www.amicc.org /docs/ Pre- Trial% 20 Chamber %20 Corrie.pdf](http://www.amicc.org/docs/Pre-Trial%20Chamber%20Corrie.pdf). p.5.

- 7- Decision on the Prosecutor's Request for Measures Under Article 56, Pre-trial Chamber 1, ICC, 26 April 2005, 01/04-21.
- 8- Erin Jesse and Kjell Follingstad Anderson, "Foreign Evidence in International Criminal Trials", Dictionary of Gross Human Rights Violations, at <http://www.sharedhumanity.org>.
- 9- Justine Ciovacco & Shawn Corridor (Eds), "Forensics, Encyclopedia of Genocide and Crimes Against Humanity", available at <http://www.enotes.com/genocidencyclopedia>.
- 10- Report of the Secretary-General on human rights and forensic science, the United Nations Commission of Human Rights (CHR), 54th Session, 5 January 1998/E/CN.4/1998/32.
- 11- Luis Fondebrider, "Reflections on the Scientific Documentation of Human Rights Violations" ICRC, International Review of the Red Cross, No. 848, p. 890.
- 12- John J. Schultz and Tosha L. Dupras, "The Contribution of Forensic Archaeology to Homicide Investigation, Homicide Studies, Vol. 12. No. 4, November 2008, <http://hsx.sagepub.com/content/12/4/399.full.pdf>.
- 13- Davor Strinovic, "Prosecutions Submission of the Expert Report", The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, Case No.IT.02 – 54 – T, Trial Chamber.
- 14- Louise Scheuer, "Application of Osteology to Forensic Medicine", Clinical Anatomy, Vol.15. p.299 <http://www.appalachianbioantl.org/Scheuer2002.pdf>.
- 15- Jennifer Park, "Sexual Violence as a Weapon of War In International Humanitarian Law".